

Юрій Ясіновський

БІБЛІОТЕКА УНІВСЬКОЇ ЛАВРИ: ІСТОРІЯ, РУЇНА, ВІДНОВЛЕННЯ

Українські монастирі, як це було зазвичай на Сході та Заході християнського культурного простору, впродовж багатьох століть були найважливішими центрами книжності. Починаючи з княжої доби, тут працювали великі скрипторії, де переписували і нагромаджували необхідні для богослужень і церковного життя книги, редагували, перекладали і створювали нові літургійні тексти для канонізованих русько-українських святих¹.

Монастирі були також головними осередками розвитку сакрального мистецтва – іконопису, дрібної пластики, церковного шитва, літургійного співу та духовної пісні². Тут створювалася і світська література, укладалися літописи і монастирські хроніки, виникло і розвивалося друкарство. Чернечі обителі дбали про розвиток книжного мистецтва – монахи створювали прикраси й ілюстрації книг, зокрема, в техніці гравюри для друкованих книг, займалися палітурництвом³.

Тож зрозуміло, що тривалий час основними книгозбірнями в Україні були переважно монастирі – зокрема Печерський і Михайлівський у Києві, Жидичинський, Загорівський, Почаївський і Дерманський на Волині, Кристинопільський, Лаврівський і Львівський Свято-Онуфріївський в Галичині, Кур'язький Преображенський на Слобожанщині та багато інших. Збереглися інвентарі багатьох монастирських бібліотек та їх описи, зроблені під час церковних візитацій та пізніших археографічних експедицій. Їх доповнюють дані, наведені у статистичних описах єпархій, подорожніх нотатках тощо. Частина цих матеріалів опублікована ще у XIX ст. Проте глибшого дослідження давніх монастирських бібліотек України, зокрема, з огляду на репертуар, його еволюцію і реконструкцію типів літургійних книг, поки що немає.

Одну з найбільших бібліотек у Галичині мав Унівський Свято-Успенський монастир (тепер лавра), початки якого сягають перелому XIII–XIV ст. Необхідні книги, передовсім богослужбні, переписувалися і закуповувалися, а з 1648 р. й

---

¹ Я. Ісаєвич. *Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми*. Львів, 2002. С. 43-65.

² М. Голубець. *Малярі-василіяни на тлі західноукраїнського малярства XVIII ст. // Записки ЧСВВ*. Львів, 1930. Т. 3. Вип. 3-4. С. 447-466; Ю. Ясіновський. *Церковно-співочі ініціативи українських та білоруських монастирів // Каліфонія*. Львів, 2004. Ч. 2. С. 14-55.

³ Я. Запаско. *Мистецтво книги на Україні в XVI–XVIII ст.* Львів, 1971; Його ж. *Пам'ятки рукописного книжкового мистецтва: Українська рукописна книга*. Львів, 1995; Я. Ісаєвич. *Українське книговидання...* Львів, 2002.

друкувалися у власній друкарні; чимало книг обителі дарували – ченці й архимандрити, владики і парафіяни навколишніх сіл і містечок.

Минуле бібліотеки Унівської лаври поки що не має ґрунтового дослідження, не реконструйований її склад і репертуар, джерела надходження тощо. Чи не першу спробу викласти історію цієї бібліотеки, досліджуючи історію монастиря, здійснив Ігор Мицько⁴. Він розшукав чимало відомостей про книги монастирської бібліотеки, віднайшов декілька рукописних і стародрукованих книг Унівської обителі у бібліотеках Львова і Варшави, виділив унікальну збірку митрополита Михайла Левицького, що сформувалася в його унівській резиденції. Проте дослідник не торкнувся найновішої історії бібліотеки Унівського монастиря, яка з відновленням обителі досить швидко почала зростати.

Перш ніж говорити про сьогоденний стан бібліотеки Унівського монастиря, нагадаємо деякі сторінки її минулого.

Найдавнішою пам'яткою рукописної книжності бібліотеки цієї обителі, про яку збереглася згадка з 1610–1611 рр., є пергаментне Євангеліє з дорогоцінною оправою – “аксамитомъ брунатнымъ (у цитованому тексті опечатка – “бурнатъ-нымъ”) критое, срибром оправное, местцамы злотисътые штуки”⁵; тоді ж у переліку книг значилися книги слов'янські, грецькі, латинські і польські та ще одне Євангеліє – друковане. Можливо, що два аркуші із згаданого пергаментного Євангелія XIII–XIV ст. в чвертку пізніше належали професорові Чернівецького університету Омелянові Калужняцькому. Тепер вони зберігаються у Бібліотеці Російської Академії Наук (Петербург) у складі його збірки рукописних книг⁶. На них є запис унівського диякона Пахомія XVIII ст.: “Пахоміє диякон монастиря Уневского”⁷. Перша звітка про книгу з бібліотеки Унівської лаври стосується 1518 р. – це Пролог за вересень–лютий, який подарував унівській бібліотеці перемишльський єпископ Антоній Радилівський (у XIX ст. рукопис належав Онуфрійському монастирю у Львові)⁸; йому ж належала унівська Мінея за листопад і грудень⁹. Пізніше, 1577 р., ієромонах Йона пожертвував до Унева переписані ним дві книги – Поученія Феодора Студита¹⁰ і Псалтир толковий¹¹. 1616 р. рукописні Бесіди Йоана Златоустого на Євангеліє від Йоана та Матея подарувала черниця Євгенія¹². Унівський ієромонах Веніамін 1627 р. придбав збірник творів Йоана Златоустого¹³, а через десять років – Соборник цвітоносний святогорський, пере-

⁴ І. Мицько. *Святоуспенська лавра в Уневі*. Львів, 1998. С. 58-65.

⁵ *Архив Юго-Западной России* (далі – *Архив ЮЗР*). Ч. 1. Т. 10. С. 521.

⁶ *Пергаментные рукописи Библиотеки академии наук СРСР* / Сост.: Н. Ю. Бубнов, О. П. Лихачева, В. Ф. Покровская. Ленинград, 1976. С. 25-26 (збірка Калужняцького. № 17).

⁷ Там само. С. 26.

⁸ Российская государственная библиотека. Фонд Егорова. № 214; І. Мицько. *Святоуспенська лавра...* С. 58.

⁹ Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України (далі – ЛНБ). НД 69; І. Мицько. *Святоуспенська лавра...* С. 58.

¹⁰ ЛНБ. АСП 66; І. Свенціцький. *Опис рукописів Народного Дому з колекції А. Петрушевича*. Львів, 1906. Ч. 1. С. 152. № 66.

¹¹ Книга не збереглася, див.: І. Мицько. *Святоуспенська лавра...* С. 58.

¹² Там само. С. 59.

¹³ Національний музей у Львові (далі – НМЛ). Рк. 23.

писаний 1621 р., ймовірно, у Буську, Яковом Чайкою, родом з Гаїв¹⁴. Пандекти Никона Чорноризця до монастиря передав “законник унівський” Феофіл¹⁵. Дві книги до обителі подарував священик львівської Богоявленської церкви Тимофій – Бесіди Йоана Златоустого на Євангеліє від Йоана (у редакції ченця Кипріяна, що була здійснена 1605 р. в Дермані)¹⁶ та Тріюдь цвітну московського друку 1604 р.¹⁷ Зберігалися тут також Йоана Златоустого толкування на Євангеліє від Йоана, подароване 1630 р. унівським ієромонахом Феодосієм через Йоаникія Волка львівському Успенському братству¹⁸; ймовірно, що ця книга була переписана в Уневі¹⁹. Кормчу з Унівського монастиря 1604 р. з метою перепису позичав люблінський священик Василій²⁰. До цього ж монастиря належав також уривок Уставу з бл. 1700 р., опрацьований разом з примірником Острозької Біблії (про цей примірник див. нижче)²¹.

В Унівському монастирі книги також переписувалися – наприклад, Євангеліє ченцем Касяном у 1557 р.²², Пандекти Никона Чорноризця у 1601 р. ченцем Васіяном (ЛНБ, МВ 110)²³, ймовірно, нотолінійний Ірмолой дияконом Феофілактом у 1650 р.²⁴, як і згадувані вище книги.

З друкованих видань, що належали колись до бібліотеки Унівського монастиря, відзначимо примірник Острозької Біблії та Службник 1629 р. київського друку, які сьогодні зберігаються у Бібліотеці Народовій у Варшаві. На примірнику Острозької Біблії є запис: “Сія книга Библія монастиря Уневского подписанная року 1705”²⁵. Вкладний запис на Службнику засвідчує: “року божого 1673 предалася книга сия до храму Пресвятои Богородици монастыря Унева рабом божіим Іоаном Шоломским за отпущение грѣховъ”²⁶.

Євангеліє львівського друку 1644 р. придбав для унівського монастиря 1696 р. архимандрит Варлам Шептицький, “а то взгядомъ того, же по войнѣ турецкой подъ часть взята Каменця Подольского зубожалъ билъ монастирь уневскій”²⁷.

Про поповнення книг Унівської обителі постійно дбали й інші архимандрити. Так, після смерті 1643 р. унівського архимандрита Ісаї залишилися “книги різні

¹⁴ Biblioteka Narodowa (Warszawa). Акс. 2578; *Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce: Katalog / Opracowali Aleksander Naumow oraz Andrzej Kaszlej*. Kraków, 2004. S. 139. N 299. Село Гаї – це, ймовірно, село Гаївське Буського р-ну Львівської обл.

¹⁵ ЛНБ. МВ 110.

¹⁶ НМЛ. Рк. 22.

¹⁷ Львівський історичний музей. Стд. 82. На цій книзі є запис о. Тимофея: “С книг Тимофея презвитера [церкви] Богоявлення лвовского” (див.: І. Мицько. *Святоуспенська лавра...* С. 59).

¹⁸ *Архив ЮЗР*. Ч. 1. Т. 11. С. 375-376.

¹⁹ І. Мицько. *Святоуспенська лавра...* С. 60.

²⁰ Там само. С. 60.

²¹ *Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce...* S. 447. N 953.

²² *Ibid.* S. 97. N 205; Biblioteka Narodowa (Warszawa). Акс. 2572.

²³ І. Мицько. *Святоуспенська лавра...* С. 59-60.

²⁴ НМЛ. F 58; Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські нотолінійні Ірмолой 16–18 століть*. Львів, 1996. С. 129. № 53.

²⁵ *Katalog druków cyrylickich XV–XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Narodowej / Opracowały Zofia Żurawińska, Zoja Jaroszewicz-Pierestawcew*. Warszawa, 2004. S. 26-27. N 10c. Пізніше книга належала до церкви Різдва Богородиці села Деревні (сьогодні Жовківського р-ну Львівської обл.) і згодом була передана до бібліотеки Перемишльської греко-католицької капітули.

²⁶ *Ibid.* S. 56. N 49a. Згодом бачимо книгу на Київщині: 1736 р. належала до церкви в Микуличах (тепер Бородянського р-ну Київської обл.), а 1740 р. вже була у василіянському монастирі в Білій Церкві; потім знаходилася у бібліотеці Львівського університету.

²⁷ І. Буцманюк. *Унів і єго монастирі*. Жовква, 1904; поклик за передруком: Львів, 2001. С. 59.

латинські, грецькі, руські на різні потреби, як до служби в церкві, так і до забави в читанні”²⁸.

Особливо цінну колекцію давніх книг зібрав галицький митрополит Михайло Левицький (1774–1858). Ставши митрополитом, він обрав місцем свого постійного осідку Унів, відновив монастирські будівлі і церкву, збудував просторі митрополичі палати, де розмістив бібліотеку. Свої книги владика маркував штампом *Ex Libris M. M* (“з книг митрополита Михайла”) ²⁹. Упродовж 12 літ цю бібліотеку впорядковував і вивчав відомий історик та бібліограф, особистий секретар владика Антін Петрушевич (1821–1913), який уклав два каталоги – 1847 та 1858 років ³⁰. Книги з цим штампом знаходяться в ЛНБ, НМЛ та інших львівських книгозбірнях і музеях ³¹.

Тут владика й помер і був похований в Уневі, а згодом його тлінні останки були перенесені у крипту Успенської церкви, про що повідомляє меморіальна плита: “Здѣ починаєть въ Бозѣ его еминенція высокопреосвященний Михаиль Левицкій святой римской церкви кардиналь митрополить галицкій архієпископъ лвовскій епископъ каменецкій его цісарско-королівский апостолярій дѣйствителный тайный совѣтникъ цісарского австрійского ордена Леополда великокрестникъ королевствъ Галиціи и Володомеріи примасть святого богословія доктор рождень въ Ланчинѣ дня 14 августа 1774 упокоиься въ Уневѣ дня януарія 1858”.

В унівській бібліотеці митрополита Михайла Левицького зберігалися унікальні пергаментні рукописи: Бучацьке євангеліє XIII ст. і Пандекти Антіоха Чорноризця, переписані 1307 р. Марком мнихом, ймовірно, для Унівської лаври ³². Зберігалися тут також Євангеліє тлумачне Феофілакта, переписане 1493 р. греком-емігрантом з Москви Івашком, дяком Успенської церкви у Львові, Галицьке Євангеліє другої половини XVI ст., оздоблене майстерними мініатюрами, Мінея за січень, переписана в Молдавії 1579 р. Мелетієм з лядської землі для монастиря в Пітричі в Галичині, Кормча, переписана на початку XVII ст. Андрієм Паленичичом, Євангеліє учительне, що переписав перемишльський диякон Ігнатій Гостиславський ³³.

До колекції владика Михайла увійшли й деякі книги, що належали раніше Унівській обителі. Це згадувані вже нотний Ірмолой 1650 р., Бесіди Йоана Златоустого на Євангеліє та ще один Сборник творів Йоана Златоустого, а також архиерейський Служебник Варлаама Шептицького, ймовірно також Патерик Печерський та Чин поставлення монахов ³⁴. Були тут і стародруки, зокрема, два примірники Книги о постнічестві Василя Великого острозького друку 1594 р., один з яких зберіг автограф Йоана Княгиницького.

За заповітом, складеним 12 вересня 1858 р., митрополит Михайло Левицький передавав збірку “на заснування бібліотеки митрополичого дома” у Львові ³⁵,

²⁸ І. Мицько. *Святоуспенська лавра...* С. 59.

²⁹ Октоїх почаївського друку 1775 року, примірник бібліотеки Унівської лаври. Стд. 147.

³⁰ НМЛ. Рк. 681, арк. 32-37 зв.; І. Мицько. *Святоуспенська лавра...* С. 65

³¹ Рукописи колекції А. Петрушевича зберігаються у його фонді у відділі рукописів ЛНБ, а стародруки – у відділі рідкісної книги цієї ж бібліотеки.

³² НМЛ. F 688; НМЛ. Рк. 48; І. Мицько. *Святоуспенська лавра...* С. 62-63.

³³ НМЛ. Рк. 773; НМЛ. Рк. 18; НМЛ. Рк. 4; НМЛ. Рк. 13; НМЛ. Рк. 95.

³⁴ НМЛ. Рк. 88; НМЛ. Рк. 769; НМЛ. Рк. 736; І. Мицько. *Святоуспенська лавра...* С. 64.

що створило основу Церковного музею. Митрополит Андрей Шептицький, заснувавши Національний музей у Львові, подарував українському народові основну частину митрополичої колекції рукописів і стародруків, в тому й рукописи й стародруки митрополита Михайла Левицького, яка сьогодні є однією з найбільших збірок в Україні.

На момент закриття монастиря у 1790 р. тут зберігалось 108 стародруків і 20 рукописів. Частина їх залишилася при Успенській церкві; решта була передана до бібліотеки новоствореного Львівського університету (про деякі з цих книг йшлося вище), перемишльському владиці, а частина потрапила до приватних рук³⁶.

У міжвоєнний час виникла практично нова бібліотека, яка швидко поповнювалася, в тому числі й давніми рукописними книгами і стародруками. Книги дарували митр. Андрей Шептицький, галицькі єпископи, священники і ченці, автори нових видань. Окрему бібліотеку мав унівський архімандрит Климентій Шептицький.

* * *

Влітку 2001 р. під час навчання у Літній богословській школи в Уневі відбулося перше наше знайомство з бібліотекою монастиря, зокрема, її збіркою давніх книг – рукописами, стародруками та рідкісними виданнями XIX – середини XX ст. Виявилось, що ще тоді на руках у людей було багато давніх книг, переважно літургійних і церковних, проте їх тимчасові власники повертали у бібліотеку монастиря рідкісні, а то й унікальні пам'ятки. За якихось десять літ сформувалася дуже цінна збірка, опрацювання якої було дуже на часі.

Книг призбирувалося чимраз то більше, і потрібно було їх впорядкувати, за що взялися ченці Леонтій (бібліотекар) та Онуфрій. Разом із ними ми насамперед вирішили впорядкувати книгозбірню за тематикою і виділити рукописи, стародруки і рідкісні видання, а також ноти. Сучасні видання монастирської бібліотеки вже раніше утворили основний бібліотечний фонд і знаходяться в окремому приміщенні, ними сумлінно опікується брат Леонтій.

При впорядкуванні книг виникло питання їх систематизації, тематичного розподілу і каталогізації. Ці питання обговорювалися з отцем ігуменом Венедиктом, ієромонахом Онуфрієм, бібліотекарем Леонтієм, а також академіком Ярославом Ісаєвичем, професором Крістіяном Ганніком з Баварського університету у Вюрцбурзі, працівниками Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України та Українського Католицького Університету. Оскільки ця книгозбірня є монастирською, і богослужбні книги тут мають найбільше запотребування (і їх тут найбільше), то на пропозицію акад. Я. Ісаєвича стародруки й рідкісні пізніші видання почали укладати за типами книг в алфавітному порядку, а в межах окремого типу за хронологією. Книги були поділені на декілька груп: 1) рукописи (рук), 2) стародруки (стд), 3) видання XIX – середини XX ст. (рк), періодика (ж); окремо виділені нотні видання і підручну літературу (шематизми, каталоги рукописів і стародруків, ме-

³⁵ НМЛ. Стд. 695 і 606 – з автографом Йова; І. Мицько. *Святоуспенська лавра...* С. 64.

³⁶ Там само. С. 62.

тодична література, словники і т.п.). Відповідно до цих тематичних груп розпочато каталогізацію книг, а для загального обліку запроваджено Інвентарну книгу.

Невдовзі перші підсумкові результати в опрацюванні цієї збірки були опубліковані³⁷.

На вересень 2007 р. інвентарний каталог бібліотеки рідкісної книги Унівського монастиря охоплює 1133 книги, в тому 272 стародруки і 40 рукописів.

Невеличка колекція рукописів є досить строкатою й включає три богослужбні книги (два нотолінійні ірмолої середини й останньої чверті ст. XVII та уривок Октоїха другої чверті XVIII ст.), привілей Миколаївського братства у Львові в копії 1777 р., архівні документи монастиря, зокрема, метрики шлюбу і померлих, ноти, копії богослужбних текстів і молитов тощо.

У виданнях XIX – середини XX ст. (798 позицій) також переважають богослужбні книги; є також книги з богослов'я, літургіки, катехитики, історії церкви, послання галицьких митрополитів, місійні книжечки, підручники, популярні релігійні книжечки для дітей, церковна періодика, єпархіяльні шематизми, а також книги з історії, мистецтва, літератури, мови, словники, довідникові видання та ін. Окрім церковнослов'янських та українських, є книжки російською, сербською, румунською, грецькою, латинською, польською, німецькою, французькою, італійською мовами. Книжки цієї групи також укладені за тематичними підгрупами.

Богослужбні книги займали перше місце серед українських стародруків (бл. 80% від усієї кількості), що було властиво друкарням, які були засновані при монастирях – Києво-Печерська, Дерманська, Почаївська, Унівська. І це зрозуміло, бо попит на ці книги був найбільшим. Саме тому серед стародруків Унівської обителі переважають богослужбні книги: служебники, октоїхи, требники, молитвослови, часослови, нотні ірмологіони, анфологіони, тріоди, мінеї, акафістники, апостоли, євангелія. Найбільше є служебників (літургіконів) – 31. Найдавнішим є київський Служебник 1629 р. з багатими ілюстраціями-гравюрами (стд. 63); до бібліотеки книга надійшла 1997 р. з с. Тур'є. Найчисленішими є львівські видання служебників: 1646 (стд. 60), 1666 (стд. 58, 88), 1691 (стд. 57, 61), 1702 (стд. 59), 1712 (стд. 55, 67), 1757 (стд. 65), 1759 (стд. 66, 89, 239), 1780 (стд. 53, 54, 69, 74, 75, 227) років; декілька унівських видань – 1733 (стд. 50, 52, 68, 153), 1740 (стд. 64, 200), 1747 (стд. 62, 73) років; два почаївської друкарні – 1778 (стд. 240), 1791 (стд. 81, 254) років, один друку Супрасльського монастиря в Білорусі – 1695 р. (стд. 70), що є первістком цієї друкарні. Октоїхів є 21, львівські видання – 1630 (стд. 150, 209), 1644 (стд. 112, 151, 219, 222, 223, 232, 245), 1686 (стд. 113), 1689 (стд. 108), 1739 (стд. 178) років, і почаївські: 1758 (стд. 110), 1765 (стд. 155, 177, 179, 180, 203, 210), 1774 (стд. 181), 1775 (стд. 147/1,2, у двох томах) років. Натомість дуже мало є міней – всього 8 і жодного повного річного комплексу³⁸: київська Мінея обща с прадзничною 1680 р. (стд. 76, 250, 251), окремі томи почаївського видання 1761 р. (стд. 170 і 171 – I-II; 172/III-IV; 157/V-VI; 173/IX-X; 148/XI), а також два томи московських видань 1705 (стд. 83/XII) і 1710 (стд. 196/IV) років. Здається

³⁷ Ю. Ясіновський. Колекція стародруків бібліотеки Унівського монастиря // *Ковчег*. Львів, 2002. Т. 3. С. 511-524.

³⁸ Повні 12-томові комплекти тут є у пізніших виданнях: почаївському 1863 р., київському кінця XIX ст., а також неповні комплекти московського синодального видання і петербурзьке кінця XIX – початку XX ст.

дивним, що така важлива книга як мінея не знайшла належного місця у бібліотеці Унівської лаври (це, зрештою, відбиває і загальне досить рідкісне звернення до цієї книги українських друкарів). Та річ у тому, що в Україні склалася давня традиція укладати служби річного циклу переважно за празниками, що входили до однієї празничної Мінеї або Анфологіона³⁹. Таких анфологіонів тут є 14: чотири київські 1619 (стд. 7 – одне з перших київських видань, оздоблене великою кількістю сюжетних гравюр), 1734 (стд. 207, 252) і 1766 (стд. 79) років, 17 львівських – 1643 (стд. 9, 10), 1651 (стд. 6, 7, 159, 202, 230, 241), 1694 (стд. 78, 82, 141, 212, 215, 224, 226, 248, 249) років та шість почаївських 1777 р. (стд. 4, 5, 11, 186, 211, 229).

Немало є також тріодей, постних (16) і цвітних (24). Тріоді постні: київські видання 1631 (стд. 247), 1648 (стд. 89) років, львівських – 1664 (стд. 84, 85, 90, 91, 152, 206, 228, 234, 237), 1699 (216, 233), 1717 (стд. 165), 1753 (стд. 143) років, почаївське 1784 р. (стд. 163); цвітні: 17 львівських – 1642 (стд. 98, 99, 221), 1663 (стд. 93, 100, 189, 190, 191, 193, 213, 220, 235), 1666–1667 (стд. 96, 115, 185, 192), 1688 (стд. 94), 1688 (стд. 225), 1746 (стд. 142, 167, 168, 169, 246) і 1753 (стд. 242) років.

Нотолінійних ірмолоїв тут порівняно небагато (5), зате є всі три львівські видання: 1700 (стд. 45), 1709 (стд. 80) і 1757 (стд. 46) років, а також два почаївські – 1775 (стд. 47) і 1794 (стд. 208) років.

Серед інших богослужбних книг порівняно велике число примірників апостолів (17) і євангелій (16), требників чи евхологіонів (10); є також по декілька акафістників (5), часословів чи орологіонів (7), молитвословів (5) та різних чинів або возслідувань (бл. 10).

Апостоли та євангелія представляють собою літургійні типи книг для читання Святого Письма на богослуженнях. Задля кращої орієнтації вони поділені спеціальними рубриками на відповідні глави. Апостоли представлені наступними виданнями: київське 1630 р. (стд. 17), львівські 1639 (стд. 12), 1645 (стд. 13), 1654 (стд. 21, 158, 231), 1666 (стд. 15, 27), 1719 (стд. 14, 22, 87, 204, 244), 1772 (стд. 234) років, почаївське 1768 р. (стд. 16) і два московські – 1679 (стд. 20), 1780 (стд. 23) років. Серед євангелій особливою ошатністю і розміром у два склеєні друковані аркуші виділяється київське друку 1707 р. (стд. 139), яке тривалий час вживалося як напрестольне; всі інші видання львівські: 1636 (стд. 32, 34), 1644 (стд. 106, 107, 137), 1665 (стд. 24, 25, 33), 1670 (стд. 26, 30, 103), 1704 (стд. 194), 1722 (стд. 29, 31), 1743 (стд. 214) років. Як бачимо, апостоли та євангелія друкувалися досить часто, і в унівській колекції вони представлені значною кількістю видань. Требники представлені львівськими і почаївськими друками: львівські 1668 (стд. 38), 1682 (стд. 36), 1695 (стд. 183), 1719 (стд. 37), 1761 (стд. 217) років, унівські 1739 (стд. 39),

³⁹ Анфологіон або Трефолой; ці дві різні назви однієї книги пояснюють у передмові друкарі братського друку 1651 року: “Сія есть Богодухновенная книга пѣсносогласій духовныхъ, органъ мусикійскъ, цѣвница гуслей, бряцало десятиструнно, исполнь благодатей утѣшенія, пронареченно именуемая АНФОЛОГІОНЪ сирѣчь Цвѣтословъ или ТРИФОЛОГІОНЪ сирѣчь сладость словесна, услажденіе словесно или просторещи Соборникъ Миней всецѣло и всеконечнѣ уже избранной от собранія избраннѣйшихъ торжествъ празденственныхъ”. Тобто, підкреслюється співане виконання текстів, його порівнюють з красою біблійних інструментів, і “солодку мову” текстів.

1741 (стд. 40), 1744 (стд. 41, 42, 182) років. Інші богослужбні книги вживалися принагідно, вони сформувалися, переважно, в ранньомодерну добу і частіше віддзеркалювали певні місцеві обрядові особливості. Це акафісти – київські 1693 (стд. 1), 1746 (стд. 161) років та почаївські 1756 (стд. 116), 1776 (стд. 3), 1793 (стд. 2) років; часослови – львівські 1642 (стд. 128), 1692 (стд. 125), 1726 (стд. 126, 218) років і почаївське видання 1760 р. (стд. 121, 161, 199); молитвослови – львівське видання 1768 р. (стд. 119, 127) і почаївські 1763 (стд. 117), 1776 (стд. 118), 1793 (стд. 72) років.

Бібліотека має також декілька видань унівської друкарні, яка працювала тут понад сто років (з перервами). Її видання відзначалися ретельною редакторською працею та увагою до літургійної та богословської літератури⁴⁰. Початки друкарні пов'язані з іменем львівського єпископа Арсенія Желиборського, який переніс до Унева свою друкарню зі Львова, і 1648 р. тут побачило світ її перше видання – Псалтир. У передмові друкаря Андрія Скольського йшлося про серйозні видавничі плани цієї друкарні як “книгтворної і піснетворительної”. Згодом тут були надруковані Акафісти (1660) з передмовою Арсенія Желиборського, а постійне книгодрукування започаткував новий архимандрит Варлаам Шептицький, який 1669 р. отримав королівський привілей на друкарню. Розуміючи непрості конкурентні відносини з друкарнями Львова і Києва, Унівська друкарня зуміла виробити чітку програму видання книг: переважно дешеві малоформатні книги та підручники – псалтирі, часослови, молитовники, акафісти, букварі. 1673 р. тут було надруковано дві книги сучасського митрополита Досифея (Досифтея): “Акафист і молебен Пресвятії Богородиці і прочія спасительная мольби” та віршований Псалтир⁴¹. Важливою рисою унівських видань було також намагання видавати українською мовою богословські та катехитичні праці: передрук київського видання “Виклад о церкві” Феодосія Софоновича, до якого включено у перекладі українською мовою Житіє князя Володимира (1670)⁴². Пізніше 1680 р. було надруковано “Зерцало до преїзріння і латвійшого зрозуміння віри святої” Йосифа Шумлянського і також українською мовою, з додатком київського передруку твору Сильвестра Косова “О мистиріях”. За благословенням перемишльського єпископа Інокентія Винницького 1685 р. надруковано Катехизис, до якого додано трактат “Наука або способ диспонування на смерть кожному християнину”⁴³. У 90-х роках було передруковано два популярні видання Кирила Транквіліона Ставровецького – “Зерцало богословії” (1692) та Євангеліє учительне (1696)⁴⁴.

У 90-х роках XVII ст. в Унівській друкарні приступили до реалізації “піснетворного” проєкту, тобто нотного Ірмологіона, який в остаточному підсумку з'явився 1700 р. у перенесеній до Львова друкарні єпископа Йосифа

⁴⁰ І. Огієнко. *Історія українського друкарства*. Львів, 1925, цит. за перевиданням: Київ, 1994. С. 176-178; М. Выдашенко. Книгопечатание в Уневе в XVII–XVIII вв. // *Федоровские чтения 1973*. Москва, 1976; І. Мицько. *Святоуспенська лавра...* С. 66-74, 222-253 (каталог видань); Я. Ісаєвич. *Українське книговидання...* С. 218-219, 276-278.

⁴¹ Я. Запаско, Я. Ісаєвич. *Пам'ятки, книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні*. Львів, 1981. Кн. 1. № 511, 512; Я. Ісаєвич. *Українське книговидання...* С. 276-277.

⁴² Феодосій (Софонович). *Виклад о церкві святей* / Упор. Юрій Мицик. Київ, 2002.

⁴³ Див. публікацію та дослідження цієї пам'ятки: Єпископ Інокентій Винницький. *Катехисис або бароковий душпастирський сад* / Упор. і супровідні статті Володимира і Дениса Пилиповичів. Перемишль, 2007.

⁴⁴ Я. Ісаєвич. *Українське книговидання...* С. 276-278.

Шумлянського⁴⁵. Друкар Йосиф Городецький здійснив первісний видавничий задум Андрія Скольського з 1648 року.

У наступні три десятиліття друкарня не діяла, і щойно 1732 р. друкування книг відновилося, продовжуючи попередню практику малоформатних богословсько-катехитичних і літургійних видань. Сьогодні в бібліотеці Унівської лаври зберігаються наступні її видання: чотири примірники Літургікона 1733 (стд. 50, 52, 68, 153), три 1740 (стд. 64, 177, 200), два 1747 (стд. 62, 73) років, требники 1739 (стд. 39), 1744 (стд. 41, 42) років, Вослідваніє праздником пресвятой тайны евхаристії... і свм. Іоасафата 1745 р. (стд. 44, 226, 245).

У колекції стародруків Унівської лаври зберігається також декілька згадуваних вище білоруських та російських видань.

У нотній колекції Унівської лаври передусім відзначимо дуже цінний рукописний Ірмолої середини XVII ст. (рук. 1), нещодавно докладно описаний нами⁴⁶.

Стародруки представлені трьома першими виданнями ірмолоїв у Львові – 1700, 1709 і 1757 років, двома почаївськими – 1775 і 1794 рр. Подаємо деякі цікавіші записи в цих книгах. В Ірмолої 1700 р. (стд. 45) є запис Михайла Завальняка, який 1888 року був “учителем і дяком разом” (на форзаці), мабуть, у селі Дев’ятниках, де 1 червня 1910 року зробив візитаційний запис митр. Андрей Шептицький (арк. 1). Друк 1709 року (стд. 80) є примірником, у якому поліелейні псалми “Хваліте імя господне” та “Ісповідайтеся господеві” мають вказівки на львівський напів⁴⁷. Книга має також багато записів, що свідчать про її постійне використання у навчальній та літургійній практиці: “Року 1749 мца іюня дня 7 во градѣ въ Львовѣ ... Аби далемь моємь незабороніи не била бо я съ таковимь хошщцу рукъ мѣти въ день Страстнаго Пришествія своєю рукою подписую отець Іоан Іоан Іоанес а хто мѣль би украсти таковий нехай будет клят и проклят нафема (!) на вѣки аминь” (арк. 1-10 н/н); “Podpysuie się Stephaniy Kostecki Stephani” (арк. 10 зв.-11); “Сія книга глаголема ермолоу рба Воґоho Dimitria котораю копиль за swoie grosze w ... ano domini tisiac siedm piendsiot zc(!)wartego 1754” (арк. 2 зв.); “Syi Jarmołu podarowany mią (!) Stefan diak Bei ... 1813 roku” (арк. 96 зв.); запис польською мовою про великий сніг по коліна, що випав 12 травня 1814 року і лежав два дні (арк. 109 зв.); “Siy Jarmołu kupłeny z Dobrenycz⁴⁸ ot хѣдза” (арк. 192 зв.).

Про активне використання цього примірника у практиці свідчать також різні додаткові аркуші з богослужбних, в тому й нотних, видань:

1) 2 арк. F°, на яких записаний “Алфавить Ірмологісанія” (лише на першій сторінці), поч.: “Шестми знаменіи, а пяти чертами все Ірмологісаніє состоится художество”, нижче дві лінійки нотних прикладів: на першій сольмізація, на другій – ритмічні тривалості (першої половини XIX ст.);

⁴⁵ М. Видашенко. Йосиф Городецький — засновник східнослов’янського наборного нотодрукування // *Книгознавство та бібліографія*. Київ, 1983. С. 146-150, передрук: *Калофонія*. Львів, 2002. Ч. 1. С. 252-255; Ю. Ясіновський. Львівські нотні першодруки // *Калофонія*. Львів, 2002. Ч. 1. С. 25-36.

⁴⁶ Ю. Ясіновський. Виправлення, уточнення і доповнення до Каталогу нотолінійних Ірмолоїв // *Калофонія*. Львів, 2004. Вип. 2. С. 186-188.

⁴⁷ Нагадаємо, що більшість примірників має ремарку “болгарський напів”.

⁴⁸ Добриничі, тепер Добряничі – село Перемишлянського р-ну Львів. обл.

2) 1 арк. 4° з якогось нотного друку XIX ст. – уривок Херувимської пісні (дуже пошкоджений);

3) 1 арк. F° з стародрукованої Тріоди постної другої половини XVII ст. (арк. 1), поч.: “Тріодіон си єсть тріпѣснець”, на полі запис – “[Сі]я тріодь єсть церкви Добриницкой⁴⁹ воздвиженія Честнаго Креста ...”;

4) 1 арк. F° з друку XVIII ст.: “Оглавленіе вещей в книзѣ сей об[р]ѣтающихся” – служби общим святим, різні служби цілого року;

5) уривок арк. з друкованого львівського Ірмологіона 1904 р.;

6) 1 арк. 8° – початкова сторінка з Акафістника, друк XIX ст.

Ірмолой 1757 р. (стд. 46) був в ужитку якогось дяка: “Diakiem został Roku [1]804” (арк. 1 зв.).

Широку міграційну географію побутування мав почаївський друкований Ірмолой 1775 р. (стд. 47). Спершу з Почаєва друк помандрував на далеку Лемківщину: “Сія книга рекома Ірмологіонъ за стараніємъ и гроши инъ summa золоты два # (червоні? – Ю. Я.) 2 купленна от пречестнаго отца Іоанна Чернявскаго намѣстника Намѣстництва Бѣцкаго пароха Рыхвал[д]скаго⁵⁰ за отпущеніе грѣховъ своихъ. Во чест и хвалу Пресвятой животворящей и нераздѣлимой Троицы Отца и Сина и Святаго Духа до храму Покрова Пресвятой Дівѣ Богородици Маріи. Да будетъ вовѣкъ въ скорбѣ церковномъ”, – і підпис (?): “Стефан Л(?)ужа” (на форзацному арк., штучний півустав кін. XVIII – поч. XIX ст.). Очевидно, якийсь учень для вправ записав ноти з означенням їх тривалостей: “півноти : = 2, чвертьноти ., осемки хх” (синім олівцем, XIX ст.). У 30-х роках минулого століття книга знаходилася в Помор'яннах, про що свідчить вкладений уривок квитанції з 1935 р.⁵¹

Особливо цінним набутком Лаври є напрестольне Євангеліє київського друку 1707 р., яке 1712 р. придбав і надав до монастиря ієромонах Лаврентій Бачковський, родом з сусіднього містечка Глинян. Згодом книгу знову повезли, здається до Гданська, а потім до Києва, де над оправою та її оздобою трудилися лаврські майстри. 1741 р. це Євангеліє знову повернулося до Унівського монастиря і довгі роки служило як напрестольне в Успенській церкві. Внизу, починаючи з першого аркуша первісної нумерації, є посторінковий запис чітким півуставом першої половини XVIII ст.:

Во имя отца і сина і святого Духа Аминь. Сію Книгу Рекомую Євангеліє Престольное / Великое радвое Исправиль Рабъ Божій Ієромонахъ Лаврентій Бачковскій / Законникъ Манастира Уневскаго Чину Святаго Васілія Великаго а родичъ Глинянс[к]ій / за отпущеніе грѣховъ своихъ и родителей моихъ. И придалъ еи Манастиревы / Уневскому Церкви Успенія Пресвятыя Богородици котораято книга абы / не была нѣякимъ способомъ нѣоткого от тояй святой обители отдаленна подъ клятвою / Ствятыхъ Отець и страшнаго Божія суда Аминь. Видаток на тую Євангелію / за секстерну далемъ двадцять и пять талярей бытыхъ аксамитъ пятьдесятъ золотыхъ / срѣбро з р[о]ботою золотыхъ одинацятъ сотъ и двацятъ золотыхъ интролѣгаторъ чтири

⁴⁹ Мабуть, йдеться про те саме село Добряничі з церквою Воздвиження.

⁵⁰ Рихвал(д) – село Тарнівського пов. Малопольського воев., що колись підпорядковувалося Біцькому намісництву.

⁵¹ Помор'яни – містечко Золочівського р-ну Львівської обл.

таляри бытых / сребра всего гривень шеснацять, гривна каждая золотых шестдесят / Дорога Гданская золотихъ сто по секстерну до Кієва дорога золотих тридцять, / всеи суми чинить тысяща шестсотъ и золотых дванадцять 1612 / зачалас справляти тая Євангелія, Року Божія 1715 а докончилася року 1741 Иеромонах Лаврентый Законникъ Манастира Уневскаго Чину Святаго Василя Великаго, родичъ Глинянскій.

Євангеліє надруковане у Києво-Печерській лаврі у незвичайно великому форматі – два склеєні аркуші in 1° (39x56 см), загальною кількістю 318 арк. (початкові три нумеровані + 315 арк.), 21 рядок на сторінці. Кожна сторінка оздоблена декоративними рамками. Сторінки книги прикрашені орнаментальними і сюжетними гравюрами лаврських майстрів – Данила Галяховського (форта з зображенням св. Іоана Богослова, внизу запис: “Даніель Галяховскій изобрази в Кієві 1701 року”), Феодора, ФА, Ф, NZ (Никодима Зубрицького?). Коштовна оправа-оклад з срібними виливними прикрасами також, здається, виготовлена у Лаврі (або в Гданську) майстром з ініціалами ІСН.

У передмові йдеться про обставини і учасників видання, здійсненого за гетьмана Івана Мазепи. Короткий опис і характеристику змісту цього унікального стародруку опублікував Федір Тітов⁵².

Очевидно, що це Євангеліє бачив і описував Антін Петрушевич, коротко згадуючи про нього у своїй “Летописи”⁵³.

Відомо лише три примірники цього друку: Києво-Печерського історико-культурного заповідника, Чернігівського історичного музею та Бібліотеки Російської Академії наук у Санкт-Петербурзі. Унівським примірник є, отже, четвертим з відомих на сьогодні.

Те, що унійний монастир придбав для свого вжитку та ще й у якості на-престольної книги видання православної друкарні свідчить про те, що в культурно-мистецькому прояві, як і в релігійному, істотного протистояння між православними та уніятами на початку XVIII ст. в Україні вже не було. Культурна єдність, єдність мистецьких уподобань виявилися сильнішими від релігійних непорозумінь.

Після закриття монастиря 1790 р. книга була конфіскована разом з іншими маєтностями обителі, але згодом повернута до Унівської церкви. Пізніше митрополит Михайло дбайливо реставрував цю унікальну пам’ятку і зробив у книзі відповідний запис:

А понеже долговременнымъ употребленіемъ и аксамить сотресе и много сребренныхъ окладковъ / изгибься, сего ради отновленна бысть сія книна Єваггелія (!) року от Рождества Хрїстова 1835 / мѣсяца ноемврїа. Употреблено же на шестнадцать новыхъ скоблей у корене Книги, и на / направу ущербленныхъ от борковъ сребра лотовъ вѣднскихъ 22, а на изображеніе С. Архїстрати / га Міхаила лотовъ 50-5-6. Купно: тридесять -5-6. лотовъ, за золотыхъ реньскихъ 36 и грайцаровъ 24, / монети сребренной –

⁵² Хв. Тітов. *Матеріали для історії книжкової справи на Україні в XVI–XVIII вв.: Всезбірка передмов до українських стародруків*. Київ, 1924. С. 475-481 (опис здійснений за двома примірниками, що зберігалися у ризниці Лаври. № 23 і 24; мабуть, один з них знаходиться у згаданому вище Києво-Печерському державному історико-культурному заповіднику).

⁵³ А. Петрушевич. *Сводная галицкорусская летопись*. Львів, 1891. Т. 3. С. 358.

златару далось за роботу 28 золотых реньскихъ и 36 грайцаровъ тоей / же монети – аксамить коштоваль 14 золотыхъ реньскихъ и грайцаровъ 30 монети сребренной, / а работа книговязателя 11 золотыхъ реньскихъ сребренныхъ. Все сіе заплатилъ смиренній / Архієрей Міхаиль Левѣцкій Митрополита Галицкій, Архієпископъ Львовскій, Єпископъ Ка- / менца Подольскаго, Єго Кес: Крал: Милости Дѣйствителній тайній Совѣтникъ, в честь и / хвалу Бога къ Благолѣпію Храма Успенія Пресвятыя Богородицы въ Уневѣ, а за отпушеніе всѣхъ / грѣховъ своихъ. Аминь.

Наприкінці XIX ст. на це Євангеліє звернув увагу вчитель унівської школи Іван Буцманюк та опублікував записи ієромонаха Лаврентія у розвідці про Унівський монастир⁵⁴. Це коштовне Євангеліє служило в якості на престольного і два ченці його урочисто вносили у храм на найбільші празники, зокрема, Пасху та храмове свято Успіння Пресвятої Богородиці.

Після чергового закриття монастиря і церкви радянською владою це Євангеліє чудом врятували мешканці Унева – спершу довгі роки її переховувала у стелі сіней власної хати родина Лесіцьких, а пізніше старенька вдова Ксеня Чабан⁵⁵.

У радянський час монастирська бібліотека, із закриттям монастиря і знищенням його майна, швидко перестала існувати. Багато книг було спалено і розкрадено, та дещо встигли заховати ченці та мешканці Унева і навколишніх сіл. Після повернення 1991 р. монастирських будівель ченцям і відновлення Лаври переховуване майно, зокрема, церковні книги, поступово почали повертати. Так, були повернуті найбільші святині Лаври: храмова ікона Пресв. Богородиці з коштовними срібними шатами, яку встановили в Успенській церкві, та згадуване на престольне Євангеліє київського друку 1707 р. До бібліотеки Лаври повертаються як її власні книги, так і надходять нові дарунки від різних релігійних громад та окремих осіб, іноді цілими колекціями або їх частинами – митрополита Андрея Шептицького, останнього архімандрита лаври Унівської Климентія Шептицького, настоятеля Студійського монастиря у Львові о. Йогана Петерса, ісповідника віри єпископа Миколи Чарнецького, владики Володимира Стернюка, священників Йосифа Кладочного, Петра Івахіва з Канади та ін.

Книги повертають насамперед жителі і священники навколишніх сіл і містечок – Дунаїва (Анфологійон 1651 р., стд. 7, на початку XIX ст. належав до церкви села Скваряви), Дзвенигорода (Анфологійон 1643 р., стд. 9), Добрян (Тріодь цвітна 1667 р., стд. 115), Борщева, зокрема, від о. Олександра Чухнія у серпні 2001 р. (Тріодь постна 1753 р., стд. 143, Анфологійон 1777 р., стд. 186, Октоїх 1765 р., стд. 155). Мабуть, з околиць Лаври надійшов Літургікон 1747 р. з довоєнним бібліотечним штампом (до того ж книга ще й унівського друку). Апостол львівського друку 1666 р. о. Богдан, парох Букачівців Рогатинського деканату, подарував ченцю-студиту Василю-Всеволоду 17 червня 1996 р. (стд. 27). З недалеких Поморян надійшло Євангеліє 1722 р. (стд. 31), яке тут знаходилося ще з 1738 р., коли о. Василь Дашевський “listek po listku skladał” (арк. 114-116), та нотний Ірмолой 1775 р. (стд. 47). А Євангеліє 1636 р. львівського

⁵⁴ І. Буцманюк. *Унів і єго монастирі*. С. 95-97.

⁵⁵ І. Мицько. *Святоуспенська лавра...* С. 106.

друку придбали, мабуть, ще у XVII ст. Лукаш до церкви прор. Івана Хрестителя у Чайковичах (стд. 32, арк. 1-35).

Євангеліє львівського братського друку 1670 р. було придбане до церкви Миколая с. Дубаневичі⁵⁶ Іваном Гавриляком 26 жовтня 1670 р., тобто через декілька місяців після її виходу друком 11 червня 1670 р., а запис в книзі зробив “даскал” Іван Феодорович (стд. 30, арк. 1-19). До церкви села Лімновиці належало ще у XVII ст. Євангеліє 1636 р. (стд. 34).

Старі церковні книги дарували під час відвідин сіл і містечок Галичини невеличкого хору Унівської лаври “Благовіст” у 90-х роках минулого століття, головню на Івано-Франківщині – Ясень⁵⁷ (Апостол 1639 р., стд. 12), Церковна (Апостол 1719 р., стд. 14). Апостол 1666 р., Євангеліє 1665 р., Служебник київського друку 1629 р., Анфологійон 1694 р., Трійодь цвітна 1642 р. надійшли 7 вересня 1997 р. з с. Тур’є (стд. 15, 25, 63, 82, 99). Два примірники Літургікону надійшли 1666 р. із церкви св. Димитрія с. Пуятич Городоцького і с. Головецького Старосамбірського районів Львівської обл. (стд. 58, 88), Акафісти 1756 р. від. о. Нестора з с. Макунева Мостиського р-ну (стд. 116), Літургікони 1755 р. з с. Мохнате Турківського р-ну (стд. 120) і 1765 р. з міста Яворова (стд. 123), с. Раковця Львівської обл. (стд. 152, 159), Благовіщенської церкви с. Маткова (стд. 151). Декілька книг раніше належали церкві Козми і Дем’яна у Великих Глібовичах – Літургікон львівського друку 1780 р. (стд. 53), Анфологійон 1694 р. львівського друку (стд. 141), де знаходився ще, мабуть, з кінця XVII ст.: “Теодорь Кузикъ купиль ... за таляровъ битих тридцят и сіє свѣдѣтельство записаль азъ многогрѣшній Іоанъ Терлецкій ... Стрѣлискій прѣзвитер Глѣбовскій ” (арк. 4 зв.-5 почерком кін. XVII-поч. XVIII ст.), “Михаиль Стрѣлки пѣвецъ въ Глѣбовичохъ великихъ зосталь въ року 1878 рожденій тако (?) въ Глѣбовичохъ и замешкаль” (на нижній оправі).

Декілька стародруків передані з дочірнього монастиря пророка Іллі в Дорі біля Яремча (стд. 122, 166) та о. Ігнатієм з Свято-Іванівської лаври студитів у Львові (стд. 194, 195, 196).

Збереглися візитаційні записи у книгах – Миколи Шадурського на Євангелії 1665 р. в церкві Різдва Пресвятої Богородиці в с. Дунаївцях, куди книга була придбана ще 1668 р. (стд. 33, арк. 1-34), митр. Андрея Шептицького (стд. 19, 22, 157, 158, 170, 171, 173, 176), зокрема, на Апостоли київського друку Спиридона Соболя 1630 р. (це, між іншим, перше видання Апостола Києві) у селі Любешка 26 травня 1910 р. (стд. 17, арк. 3 нн). А раніше на цій же книзі візитаційний запис у церкві Різдва Богородиці сусіднього села Голдичі зробив Микола Шадурський (арк. Аа). Апостол російського друку другої половини XVIII ст. митрополит Андрей Шептицький спеціальним записом 1938 р. дозволив уживати в УГКЦ (стд. 19). Промовистий факт!

Частина книг належала до бібліотеки Студіону – “*Medytacye Albo rozmyslania Na Ewangelię*” Юзефа Петкевича почаївського друку 1754 р. (стд. 111), з пізніших рідкісних видань цієї бібліотеки – *Trjodion* (Атени, 1900; рк. 15), Служебник (Сараєво, 1898; рк. 208) та ін. Невідомою в українській науковій літературі є книжка

⁵⁶ Дубаневичі – село Комарнянського деканату.

⁵⁷ З цього ж Ясеня походить нотний Ірмолій середини XVIII ст. з ЛНБ – ОН 521 (див.: Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські...* С. 408. № 812).

“Reflexiy albo Myśl Chrześciscnskich na cały rok rozłożonych, cz. 3 – lipiec, sierpień, wrzesień”, надрукована у друкарні єзуїтського колегіюму у Львові (б.д., 8°, [1], 398 с.; стд. 145).

У другій половині 2006 р. і першій половині 2007 р. до унівської бібліотеки надійшло понад 70 стародруків – з Глинян, Поморян, Жидачівщини, Рогатинщини, більшість з яких були привезені ігуменом Лаври Венедиктом.

Стародруки зберегли чимало покрайніх записів, в яких відображена історія не лише пам’яток, але й тих людей, які володіли ними, жертвували до церков і монастирів, вписували свої релігійні почування та розуміння світу, виявляли свій освітній рівень. На вкладному аркуші з стародрукованої Тріоди є запис про голод 1749 р. (Апостол львівського братського друку 1639 р., стд. 12).

Євангеліє першої половини XVII ст. білоруського друку (стд. 28) належало до церкви Воздвиження у Жовкві (арк. 1), а 1717 р. до церкви безср. Козьми і Дем’яна села Мокротина (арк. 2-7). Євангеліє 1722 р. львівського друку (стд. 29) було придбане 1737 р. до церкви архангела Михаїла (арк. 1 зв.-11). На сторінках унівського Службника 1733 р. є запис про приналежність книги до церкви Любіня Малого в першій половині XIX ст., а пізніше, 1905 р., про відкриття школи (стд. 68).

Окремі книги раніше належали іншим монастирям чи церковним установам. Літургікон унівського друку 1747 р. належав Центральній Василянській бібліотеці у Львові (стд. 62). Службник львівського братського видання 1780 р. одразу після виходу у світ належав до церкви Козьми і Дем’яна в селі Великі Грибовичі (стд. 53). Службник львівського видання Мих. Сльозки 1646 р. через двадцять років був придбаний Феодором в селі Любша (стд. 60).

В Акафістнику київського друку 1693 р. (стд. 1) зберігся фрагмент автографа сучавського митрополита Досифея, який деякий час перебував в Уневі та друкував тут свої книги⁵⁸: “єдне прошу направте добре сію книгу до собору. †Дософтей митрополит сучавській” (арк. 272 зв.). Пізніше книга належала до Сідлецької⁵⁹ (?) церкви: “Ex Libris Ecclesie Siedlisansis Tituli ...” (арк. 1).

Євангеліє львівського друку 1670 р. було придбане 1683 р. (стд. 26, арк. 1-7). Апостол львівського друку Михайла Сльозки у 1937–1946 рр. належав дякові села Руське Ліського повіту (тепер Підкарпатське воєводство), який занотував своє одруження у 1942 р. (стд. 21). “Празднея ...” почаївського друку 1757 р. були придбані ще у XVIII ст. і надані до церкви влкм. Дмитрія села Білі Ослави на Гуцульщині (стд. 184, арк. 1-8).

Промовистий слід воєнних подій останньої війни залишився у вигляді пробитої наскрізь грубезної книги Октоїха почаївського друку 1758 р. Біля осколка, який застряг у нижній оправі, є пам’ятний запис: “14 серпня 1944 [року] була війна осколок з” (далі не дописано, стд. 110).

Цікавими для української історії є деякі з російських богослужбових книг. Типікон XIX ст. має українські машинописні доповнення (рк. 29), а Біблія петербурзького видання 1816 р. подарована Унівській лаврі Наталією Николин на пам’ять

⁵⁸ Я. Ісаєвич. *Українське книговидання...* С. 276-277.

⁵⁹ Можливо, йдеться про село Сідлище, тепер Яворівського р-ну Львівської обл.; село з такою ж назвою є в Бірчанському деканаті, тепер Підкарпатське воєводство у Польщі.

про свого батька. Цю книгу він, Іван Пахолків, колишній вчитель української гімназії в Станиславові, привіз із заслання у Тобольську (р.к. 16).

Сьогодні Свято-Успенська Унівська лавра знову відродилася. Вона швидко стає одним з важливих духовних центрів Української греко-католицької церкви. А її Студійський чин закликає до глибшого усвідомлення візантійської основи Української Церкви, її давніх богослужбових форм, використання церковнослов'янської мови у службах, молитвах і співах, у відтворенні давніх форм ірмологійного (монодичного) співу. Усвідомлення свого минулого зобов'язує. Твориться нова сторінка історії бібліотеки Унівської лаври, і ми є її учасниками, творцями і вдячними читачами.